

70 jaar *Geredja Indjili Maluku*

**in het perspectief van de Molukse geloofshouding *supu-no'o'e-repe*:
ontvangen – overdenken – antwoorden**

Een zelfstandige kerk in Nederland

Op 17 augustus 1951 werd naar aanleiding van de viering van de Onafhankelijkheidsdag van de Republiek Indonesië, door de *Gereja Protestan Maluku*, de Protestantse Molukse Kerk op Ambon, een kanselboodschap uitgegeven waarin alle leden van de moederkerk werden opgeroepen om de Republiek Indonesië te erkennen als een door God geplaatste overheid. Deze kanselboodschap werd tweetalig ook in de nieuwsbrieven van de Nederlandse kerken uitgegeven.

Solidair

In de Eerste Classis Vergadering van Classis *Geredja Protestant Maluku di Belanda*, de GPMB, op 31 augustus 1951 te Woerden, verklaarde men zich solidair met het Zuid-Molukse volk en solidair met het rechtvaardig streven van het kerkvolk naar een vrije *Republik Maluku Selatan*, de RMS, Republiek der Zuid-Molukken. Onder geen enkele voorwaarde wenst de Classis GPMB zich te onderwerpen aan de kanselboodschap van de Moederkerk, de GPM Ambon, om de Republiek Indonesië te erkennen.

Naar een eigen kerk

Op 3 december 1951 namen de predikanten, die in Den Haag bijeen waren, het principebesluit om de statutaire binding met de Moederkerk (GPM Ambon) te verbreken. Op 10 januari 1952 werden voorbereidingscommissies gevormd en belast met het opstellen van verordeningen voor een nieuwe kerk.

Op 5 september 1952 rondden de voorbereidingscommissies hun werk af. Een nieuwe commissie onder voorzitterschap van pdt (*pendeta*, dominee) J. Uneputty werd ingesteld om de kerkorde en de verordeningen voor de Classis en de kerkelijke gemeenten op haar praktische toepassing te toetsen en om voorstellen te doen voor de naam van de nieuwe kerk. Op 22 september 1952 rondde deze commissie haar werkzaamheden af.

Oprichting

Op 24 november 1952 – op de vooravond van de oprichting van een nieuwe kerk – kwamen met bussen uit de kampen, predikanten en kerkenraden bijeen in het gebouw aan de De Ruyterstraat 23 te Den Haag voor de viering van het Heilig Avondmaal. Met 1 Korintiërs 3,1-23:

‘Naar de genade Gods die mij gegeven is als kundig bouwmeester het fundament gelegd, waarop een ander op voortbouwt. Maar ieder zie wel toe, hoe hij bouwt. Want een ander fundament, dan dat er ligt, namelijk Jezus Christus, kan niemand leggen.’

openden de kerkelijke leiders de constituerende vergadering van een nieuwe kerk: de *Geredja Indjili Maluku di Belanda* (GIMB).

Op 25 november 1952 te 's-Gravenhage werd de *Geredja Indjili Maluku di Belanda*, de GIMB, officieel opgericht. Het hoogste orgaan van de GIMB was de synode (vergadering), en de

nieuw opgerichte kerk werd verdeeld over zes classes. Het eerste synodale bestuur werd gevormd door de volgende *pendeta's* (predikanten) en *penatua's* (ouderlingen):

Pendeta A.Z. Sahetapy, voorzitter
Pendeta J. Uneputty, vice-voorzitter
Pendeta D.S. Pesulima, eerste secretaris
Penatua W. Tuhusula, eerste secretaris
Pendeta S. Metiary, bestuurslid
Penatua M. Sopamena, bestuurslid

Op 1 april 1953 meldde de GIMB aan de Moederkerk op Ambon de oprichting van haar kerk. En in september 1954 werd de naam GIMB veranderd in *Geredja Indjili Maluku*, de GIM, waarmee benadrukt werd dat zij een zelfstandige kerk is.

Geloof als kompas

Een wonderbaarlijke geschiedenis van de oprichting van een nieuwe kerk door mensen die ontheemd raakten, maar erg strijdbaar waren, omdat zij het geloof als levenskompas hadden. En daarmee zouden zij het overleven, in welke situatie men ook terecht zou komen. Dit doet me denken aan het roepingsverhaal van Abraham, die huis en haard, land en familie moest verlaten om te gaan naar het land dat God hem wijzen zou (Genesis 12,1).

De oprichting van de GIM met het geloof als kompas en op de vooravond van de oprichting de viering van het Heilig Avondmaal, doet mij ook denken aan verhalen van de uitverkiezing van de discipelen. Jezus ging de berg op om te bidden. En na een nacht bidden werden Hem twaalf apostelen gegeven (Lukas 6,12-16), die het fundament zouden worden van de kerk (Mattheüs 16,18):

'Op deze petra zal Ik Mijn gemeente bouwen, en de poorten van de hel zullen haar niet overweldigen.'

Bij vijf jaar RMS

Het solidair zijn met het rechtvaardig streven van het kerkvolk naar een vrije Republiek der Zuid-Molukken doet mij denken aan een ingezonden stuk van pdt W.H.T. Tutuarima naar aanleiding van de viering van het eerste lustrum van de Republiek der Zuid-Molukken. In dit ingezonden stuk gaf pdt W.H.T. Tutuarima vanuit de eigen context een theologisch-Bijbelse invulling aan de Molukse strijdkreet van eensgezindheid en weerbaarheid: *'Mena muria!'*

Goddelijke solidariteit

De woorden *mena muria* zijn etymologisch gezien afgeleid van de Bahasa Tanah-woorden *ëmena* met de betekenis 'voor', en *ëmori* met de betekenis 'achter'. Met andere woorden, pdt W.H.T. Tutuarima geeft een voorbeeld van de persoonlijke en algemene omgang met God oftewel *Alamana* en *Alaruhu*.

Door zijn stuk de titel te geven van 'Volharden omdat je weet hebt', verbonden met de tekst Job 19,25: *'Ik weet mijn Redder leeft'*, verwijst pdt W.H.T. Tutuarima naar het begrip corporatieve persoonlijkheid in Israël.

De voorstelling van de Hebreeuwse voorouders over corporatieve persoonlijkheid, is dat in Israël de basiseenheid van de stam (*uku*, gemeenschap) gevormd werd door het vaderhuis (*matarumah*), de clan. Eenheid ontsprong aan de kracht van de vader en moeder (*inah-amah*), aan hun vermogen de familie het stempel van hun karakter op te drukken. Deze verwantschapsrelatie bepaalde het handelen van de gezinsleden en de relatie met de gehele

gemeenschap. In Israël verlangde men van de enkeling, dat hij handelde in overeenstemming met de wensen en eisen van zijn verwanten. Als hij in gebreke bleef, raakte dat de gemeenschap waartoe hij behoorde. Zo ontdekt men in dit begrip corporatieve persoonlijkheid een unieke relatie tussen individu en gemeenschap. Een relatie van solidariteit, die opgevat dient te worden als een taak van de groep om de zwakke en onderdrukte groepsleden te beschermen. Een taak en verplichting die achter de praktijk en instelling ligt van de *go'el* (losser), waarmee pdt W.H.T. Tutuarima zijn artikel eindigt: 'De hoop op en verwachting van de goddelijke solidariteit.'

Vertaling van W.H. Tutuarima, '*Bertekun karena tahu*' – '*Volharden omdat je weet hebt*' – '*Want ik weet dat mijn Verlosser leeft*', Job 19,25

"Vijf jaar MENA en vijf jaar MURIA voor een taak die bij het Zuid-Molukse volk weerklink heeft gevonden als een plicht die zij op zich dient te nemen, zodat uiteindelijk de hoogste glorie van elk volk bereikt kan worden, dit is: vrijheid en soevereiniteit. Deze taak komt van de Heer, die een nieuwe weg heeft gebaand voor ons volk. Terwijl rondom onze familie en vrienden hun leven en geluk opofferden, en het bloed van onze dierbaren een zee van bitterheid vormde, zijn wij die hen vervangen niet wanhopig, afgezien daarvan klinkt de leuze kreet: MENA! Een kreet die beantwoord moet worden met: MURIA!

Vijf jaar van lijden dat naar de mening van buitenstaanders geen zin heeft. Vijf jaar beladen met diverse inspanningen, terwijl het leek alsof alles zinloos was! En omdat wij kwetsbare mensen zijn, waren wantrouwen en misverstanden onderling in die vijf jaar niet gering. Maar wat onze hoop veelal deed schokken is dat onze roep tot de Heer geen antwoord kreeg! Het Zuid-Molukse volk riep keer op keer: MENA!, maar de Heer zweeg. Vanuit de hemel kwam geen hoorbaar antwoord waar wij zo op hoopten: MURIA!

Op die wijze is ons lot en onze situatie hetzelfde als van Job. Achter elkaar verloor deze man van lijden al zijn eigendom en bezittingen, en zelfs tot tien keer toe bracht Job een dierbaar kind naar het graf. Ten slotte werd zijn eigen gezondheid aangetast door lepra. Wat hem overbleef is zijn vrouw, die hem aanzette de Heer te vervloeken die geen medelijden toonde. Voorts zijn vier vrienden die de een na de ander tegen hem zeiden: 'Job, de grondslag en het doel van jouw leven is fout!' Groot is het lijden van ons volk. Niet te tellen is het geestelijke en materiele verlies dat ons leven moeilijk maakt. Is de grondslag van het Zuid-Molukse volk fout, zijn al haar idealen verboden? Is ons geloof en vertrouwen in de Heer vergeefs, en is het waar dat wij onszelf hebben bedrogen? Ook is het bekend dat er vele vrienden zijn die ons proberen te vertroosten met hun verklaringen, dat de seueriniteit van het Zuid-Molukse volk een droom is, want hun vaderland is onvruchtbaar en haar opbrengst is gering ...

Het antwoord van Job op al de opvattingen van zijn vrienden is: '*Ik weet dat mijn Verlosser leeft!*' Ik ... dat betekent zelfbesef. Weet ... dat betekent: zien of niet zien, nooit twijfel ik! Voor Job is er een Verlosser, dat wil zeggen een verwant die genegen

is om alle last van het leven van zijn broeder weg te dragen. Iemand van vlees en bloed zoals Job. Een verlosser die leeft, dat wil zeggen: die er is (aanwezig is), ook al is hij niet zichtbaar omdat hij aan de blik van de mens onttrokken is.

Job staat niet tegenover een verlosser die overleden is en later uit de dood is opgestaan, maar Job steunt op een GO-EL, iemand die alle last, lijden en ellende van zijn broeder inlost, vrijkoopt. Het is net als iemand onder ons die een heel groot vermogen verpandt in het pandhuis, maar later niet meer in staat is om dat vermogen in te lossen. Maar gelukkig, er is een andere verwant die genegen is om dat vermogen in onze plaats in te lossen. Dit is een wonder dat grote vreugde brengt. Wat Job niet heeft geweten is geopenbaard aan het Zuid-Molukse volk door het Woord van de Heer. Wij hebben een Verlosser die om ons is doodgegaan en later uit de dood is opgestaan om ons.

Dit is een zeer verheven wonder, daarom met de grote waarachtigheid van de zekerheid van Job moeten wij steeds tegen elkaar zeggen: *'Ik weet dat mijn Verlosser leeft!'* Daarom volhard ik, want ook al krijgt de kreet MENA van mijn volk geen enkel antwoord, maar omdat mijn Verlosser leeft zal het eens duidelijk en helder beantwoord worden met: MURIA!"

Niet te geloven eigenlijk dat zes legerpredikanten een nieuwe kerk oprichtten ver van huis en haard, van land en familie vandaan. En nu 70 jaar. Het lijkt wel een *'creatio ex nihilo'*, een 'schepping uit het niets'.

De Molukse geloofshouding: *supu-no'o'e-repe*

Supu-no'o'e-repe zijn woorden in de Bahasa Tanah, de landstaal van de voorouders, die een beschrijving zijn van de Molukse geloofshouding, zoals door *bung** Chris Tamaela in zijn proefschrift in 2015 verwoord.

Bahasa Tanah	Bahasa Indonesia	Nederlands
<i>supu</i> betekent:	<i>terima</i>	= ontvangen
<i>no'o'e</i> betekent:	<i>berdiam diri</i>	= overdenken
<i>repe</i> betekent:	<i>menjahut</i>	= antwoorden

Deze geloofshouding is dan Moluks, omdat *bung* Tamaela dit laat lopen via het Molukse voorgeslacht. Hierin maakt hij een onderscheid tussen *'higher ancestors'* en *'lower ancestors'*. Het onderscheiden van *higher en lower ancestors* wil niet zeggen dat de ene voorouder groter, belangrijker en machtiger is dan de andere. Nee, deze onderscheiding geeft veel meer de tijd en ruimte aan waarin men God voor het eerst aanriep (Genesis 4,5):

'In die tijd begon men de naam van God aan te roepen.'

Ook geeft het aan dat het geloof via het voorgeslacht verliep en overgedragen werd (Exodus 4,5):

'De HEER zei, nadat Mozes zijn staf op de grond had gegooid en in een slang was veranderd en Mozes haar bij de staart greep en de slang weer veranderde in een staf:

Hierdoor zullen ze geloven dat de HEER, de God van hun voorouders, de God van Abraham, de God van Isaak en de God van Jakob, aan jou verschenen is.'

Bijbelse genealogie

Hieruit vloeit dan ook voort dat de Molukse genealogie Bijbels is gebaseerd. De Molukse genealogie verschilt in de opbouwstructuur van het Bureau voor genealogie. Het Bureau voor Genealogie hanteert een structuurlijn van tien generaties, de Molukse genealogie daarentegen heeft een structuurlijn van zeven benamingen voor de generaties en de eigennamen van het voorgeslacht. Het Bureau voor Genealogie heeft als insteek van de genealogie de generaties, terwijl de Molukse genealogie haar vertrekpunt heeft bij de betekenis van de benamingen van de generaties en de eigennamen van het voorgeslacht.

De structuurlijn van het Bureau voor Genealogie is dan zo:

1e generatie	= ouders
2e generatie	= grootouders
3e generatie	= overgrootouders
4e generatie	= betgrootouders
5e generatie	= betovergrootouders
6e generatie	= oud-ouders
7e generatie	= oud-grootouders
8e generatie	= oud-overgrootouders
9e generatie	= oud-betovergrootouders
10e generatie	= stamouders

De Molukse genealogie ziet er zo uit:

1. <i>amah-inah</i>	= vader/moeder
2. <i>tete-nene</i>	= opa/oma
3. <i>tete nene mojang (jang tertua)</i>	= overgrootvader / overgrootmoeder
4. <i>bapawaë-inawaë</i>	= overovergrootvader / overovergrootmoeder
5. <i>bapahwaë-inahwaë</i>	= betgrootvader / betgrootmoeder
6. <i>aitunī manawal-mahinal</i>	= betovergrootvader / betovergrootmoeder
7. <i>waëtunī manawal-mahinal</i>	= stamouders

De Molukse genealogie vertrekt dus vanuit de benamingen van de generaties en van de eigennamen van het voorgeslacht. Dat wil zeggen, *waëtunī* (= stamouders) en *aitunī* (= betovergrootouders) bestaan uit twee woorden uit de Bahasa Tanah-taal, namelijk:

waë = *kasih, pengasihan*, liefde

aitunī = *asli*, oorspronkelijk leven

Als één woord hebben *waëtunī* en *aitunī* respectievelijk de betekenis van 'oorspronkelijke liefde' en 'oorspronkelijk leven', die gebaseerd is op de geloofsbelijdenis van het Molukse voorgeslacht: 'God is de Schepper', waarmee men in het leven stond.

Een voorbeeld hiervan is de tekst Psalm 90,1:

'Heer, U bent ons een toevlucht geweest van geslacht op geslacht.'

'Dit gegeven leven'

Met deze Bijbelse geladenheid dan willen de benamingen van de generaties *waētunī* en *aītunī* en de eigennamen van het Molukse voorgeslacht uitdrukking geven aan het feit dat het gegeven leven van God de Schepper doorgaat tot in het eeuwige, en dat de zeven benamingen van de generaties de taak hebben ‘dit gegeven leven’ te bewaren en te onderhouden. De betekenis van de benamingen van de generaties en de eigennamen van het voorgeslacht tezamen wil allereerst het geloof en vertrouwen weergeven van het Molukse voorgeslacht in God de Schepper.

Dat zou men kunnen illustreren met de vertaling in de Bahasa Tanah van Johannes 3,16:

<i>Üwa mehë ëlä <u>waë</u> HUA ukalae <u>ailaha</u> mihi</i>	Want zo <u>lief heeft God de wereld</u> gehad
<i>lo ÌLĚ muw imahaihu Anaï ÌLĚ manawallo</i>	dat Hij de Zoon, de Eniggeborene, gegeven heeft
<i>elai uru-uru ai lo awaeasha heiye ÌLĚ</i>	opdat ieder die in Hem gelooft
<i>hau ukalae mahori</i>	niet verloren zal gaan
<i>nia holo imahai lo ùlama-ùlama</i>	maar eeuwig leven mag hebben

En ten slotte is Psalm 121 een Bijbelse illustratie van de Molukse geloofshouding *supu-no’o’e en repe* – een bewerking:

<i>Jau hehiti ai maa heiye tinitalo-tinitalo</i>	Ik sla mijn ogen op naar de bergen
<i>heiye heone ukalae tawa poenuko jau?</i>	vanwaar komt mijn hulp?
<i>Poenuko jau tawa heiye ÌLĚ</i>	Mijn hulp komt van Hem
<i>lo iyaihe iepië ùlaha uë ailaha</i>	die hemel en aarde gemaakt heeft
<i>ÌLĚ kawali jau</i>	Hij is je wachter
<i>ÌLĚ ninik jau heiye rima auhina jau</i>	Hij is de schaduw aan je rechterhand
<i>lea hau mesele jau heiye oru lewata</i>	overdag kan de zon je niet steken
<i>ke purnama heiye oru omolu</i>	bij nacht de maan niet schaden
<i>ÌLĚ waelesihiepië lüsuk jau uë mahai jau</i>	Hij houdt de wacht over je komen en gaan
<i>heiye asanae ulae ulama-ulama</i>	van nu aan tot in eeuwigheid

De GIM na 70 jaar

Mag dit schrijven een bijdrage zijn voor het onderzoek van M. Patawala met de titel ‘*Batjaritera di rumah HUA*’ – ‘De kracht van het verhaal in het huis van God’ (HUA is de Godsnaam). Dit onderzoek wil nagaan welke betekenis de GIM heeft voor de kerkleden nu en in de toekomst. Hoe heeft het kerkelijk leven van de GIM zich ontwikkeld? Ik zou willen pleiten om het onderzoek niet enkel op het jongerenwerk te richten maar het breder op te zetten, want de GIM als ‘huis van God’ telt nu vijf generaties.

Maar ook wil dit stuk een bijdrage zijn voor de verdere doordenking van de rijkdom van een theologie passend bij de GIM. In hoeverre lukt het de GIM-predikant om de erfenis van 70 jaar Geredja Indjili Maluku door te geven aan de volgende generaties?

Vier kernbegrippen

Voor mij zie ik de verdere ontwikkeling van de Gereja Indjili Maluku na 70 jaar als volgt: Laten we uitgaan van de gedachte dat vier zaken bepalend zijn geweest – en nog steeds zijn – voor de GIM in haar bestaan als kerk, en dat deze vier volgende zaken ‘direct’ afkomstig zijn van de Heer.

* Firman – het Woord

‘Hij maakte de regels van het verbond bekend, de tien geboden(woorden). Hij schreef ze op twee stenen platen en eiste dat u zich eraan zou houden.’ Deuteronomium 4,13

‘Houd de geboden(woorden) die Ik u vandaag opleg steeds in gedachten. Prent ze u kinderen en spreek er steeds over, thuis en onderweg, als u naar bed gaat en als u opstaat.’ Deuteronomium 6,6-7

‘U hebt zijn macht leren kennen: Hij liet u hongerlijden en gaf u toen manna te eten, voedsel dat u nooit eerder had gezien en uw voorouders evenmin. Zo maakte Hij u duidelijk dat een mens niet leeft van brood alleen, maar van alles wat de mond van God voorbrengt.’ Deuteronomium 8,3

‘De geboden (woorden) die Ik u vandaag heb gegeven zijn niet te zwaar voor u en liggen niet buiten uw bereik. Ze zijn niet in de hemel, dus u hoeft niet te zeggen: Wie stijgt voor ons op naar de hemel om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen? Ook zijn ze aan de overkant van de zee, dus u hoeft niet te zeggen: Wie steekt de zee voor ons over om ze daar te halen en ze ons bekend te maken, zodat wij ernaar kunnen handelen. Nee, die geboden(woorden) zijn heel dichtbij, ze zijn in u mond en in uw hart; u kunt ze volbrengen.’ Deuteronomium 30,11-14

* Baptisan – de Doop

* Pengakuan Iman – de Geloofsbelijdenis

‘Jezus kwam dichterbij en zei tegen hen: Mij is alle macht gegeven in de hemel en op aarde. Ga dus op weg en maak alle volken tot Mijn leerlingen, door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest, en hun te leren dat ze zich moeten houden aan alles wat Ik jullie opgedragen heb. En houd dit voor ogen: Ik ben met jullie alle dagen, tot aan de voltooiing van deze wereld.’ Matteüs 28,18-20

* Perjamuan Asa jang Kudus – het Avondmaal

‘Toen de avond was gevallen, lag Hij samen met de twaalf aan voor de maaltijd. Toen ze verder aten nam Jezus een brood, sprak het zegengebed uit, brak het brood en gaf de leerlingen ervan met de woorden: Neem eet, dit is Mij lichaam. En Hij nam een beker, sprak het dankgebed uit en gaf hun de beker met de woorden: Drink allen hieruit, dit is Mijn bloed, het bloed van het verbond, dat voor velen wordt vergoten tot vergeving van zonden.’ Matteüs 26,20/26-28

Het zou goed zijn om deze vier zaken af te zetten tegen of te toetsen aan de Molukse geloofshouding *supu-no'o'e-repe* en de kerkelijke ontwikkeling van de GIM tot nu toe, om zo perspectief en richting te krijgen en te scheppen voor de verdere toekomst van GIM.

Uitdagingen voor de GIM

Een van de grootste uitdagingen voor de GIM in de toekomst zal het op eigen wijze beleven, ervaren en uitdragen van het geloof zijn. Want nog steeds moeten wij ons ontworstelen aan de westerse theologie. De culturele kolonisatie door middel van de theologie als een systeem ging totaal voorbij aan de eigen situatie. Zo blijft godsdienst dan een van de effectieve middelen om de volken te onderwerpen, en macht over hen uit te oefenen. Toegepast op 70 jaar GIM moet gezegd worden dat deze kolonisatie door middel van de theologie steeds is doorgegaan tot aan de dag van vandaag. Weliswaar werd er een eigen kerk opgericht, maar deze werd gekenmerkt doordat het op Nederlandse, Westerse leest is geschoeid. Hoe langer het verblijf in Nederland duurde, hoe meer ook de GIM verweven raakte in het web van invloeden van hier, waarbij het eigene (het Molukse) meer en meer in gedrang raakte.

En tegenwoordig vallen de structuren – waarin en waarmee de traditie gestalte krijgt en wordt doorgegeven – tussen gezin en maatschappij (familie, school, vereniging) weg. De massa en de sociale media vervullen nu de functies die vroeger aan deze structuren toekwamen. Maar dat kan betekenen dat de massa en de sociale media de functies van zingeving en normgeving van de kerk overnemen. De kerk is niet langer de bezitster van sleutelwaarheden. Het individu moet zelf de zin van het bestaan zoeken, nauwelijks geholpen door de samenleving als geheel of door bemiddelaars als gezin, school en kerk.

Luisterend-antwoordend denken

Als men 70 jaar GIM aan het Molukse geloofsmodel *supu-no'o'e-repe* zou toetsen, dan geeft dit model aan dat het gelukt is om vanuit het eigene (het Molukse) voorstelling te geven van het geloof. Ondanks dat 70 jaar GIM een beeld van ontwikkeling geeft dat sterk bepaald werd door een Nederlandse westerse context, waardoor het eigene meer en meer werd beleefd en uitgedragen via het Molukse culturele leven.

Maar bovenal geeft de toetsing van 70 jaar GIM en het Molukse geloofsmodel *supu-no'o'e-repe* heel diep het verschil aan tussen het Griekse en het Hebreeuwse denken: de ene is het ordenend denken en de ander is een luisterend-antwoordend denken dat dichterbij de Hebreeuwse Bijbel staat, maar ook bij het model *supu-no'o'e-repe*.

Hoopvol gestemd

Zal de GIM, terugkijkend op de afgelopen zeventig jaar, het eigene (Maluku, het Molukse) in haar naam kunnen doorgeven aan en voortzetten bij de volgende generaties? Ja, ik ben daar hoopvol in, want ik heb zelf meegemaakt dat het mogelijk was. In de beginjaren dat ik predikant was, werd ik aangesteld als voorzitter van de *Komisi Pengadjaran*, Commissie Geloofsleer (over het dogma van de GIM). Daar kreeg ik te maken met de *orang dari sana*, de ODS, de mensen 'van daar' – met name de eerste generatie pendeta's die vanuit Ambon naar Nederland kwamen om dienstbaar te zijn aan de GIM, zoals: oom Ernst Paliama, oom Ais Siwabessy, oom Ben Rahantoknam, maar ook denk ik aan oom Harry Hendrik, *bung* Ot Pattikawa en *usi* Mien Siegers-Latupeirissa. Allen waren goed onderlegd en geschoold, dat bleek wel uit de discussies die we met elkaar hadden. Maar soms brak het

ineens door, dan zaten ze voluit te vertellen over het eigene (het Molukse) en dan kon ik er alleen maar ademloos naar zitten luisteren.

En ik moet dan altijd denken aan de uitspraak over de techniek van Simon Tahamata als Molukse voetballer: 'Hij voetbalt mysterieus!'

Maar ook over de jonge generatie predikanten, ben ik hoopvol gestemd, dat zij het eigene (het Molukse) kunnen waarborgen voor de volgende generaties. Want ook bij hen breekt het eigene (het Molukse) soms onverwachts door in woord en daad. Maar wat mij vooral aan deze jonge generatie beroert en ontroert zijn twee zaken: \

1. zij doen mij denken aan mijn ouders (die generatie). Hun overtocht naar Nederland, huis en haard en familie achterlatend. Naar een vreemd land waar zij de taal niet eens spraken.
2. Ik dank onze lieve Heer dat Hij deze jongere generatie de mogelijkheid en kans heeft gegeven en geboden om ons hier te helpen in het behoud van het eigene (het Molukse).

Daarom ben ik ervan overtuigd dat het behoud en voortzetten van het eigene (het Molukse) alleen kans van slagen heeft als de ODS, de mensen 'van daar' verenigd worden met de *orang dari sini*, de ODSi, de mensen 'van hier', om zo het eigene (het Molukse) te waarborgen voor de generaties die komen.

Taal – Bahasa Tanah

Ondanks mijn non-actief zijn van anderhalf jaar – na een goed verlopen transplantatie-operatie en ik me nu in een herstelperiode bevind, heeft mij dat niet ervan weerhouden om de Bijbel te vertalen in de Bahasa Tanah, de oorspronkelijke taal en nog steeds in gebruik. Inmiddels is het Nieuwe Testament helemaal vertaald, en ook de Pentateuch (Genesis-Exodus-Leviticus-Numeri-Deuteronomium). Ook heb ik een kort commentaar geschreven op de Pentateuch. Dit allemaal in het teken van nog meer op het spoor willen komen van het eigene, het Molukse.

Taal, *Bahasa Tanah*, is hiervoor bij uitstek het middel. Immers, taal is een belangrijk gegeven van identiteit: want in taal woon je, in taal leef je. Taal is daarom een belangrijk gegeven van de geloofsidentiteit. Daarom kan gezegd worden, terugkijkend op 70 jaar GIM, dat het bijzondere kenmerk van de GIM het Woord, *Firman*, de Woordverkondiging is. Hierdoor worden de GIM-predikanten op de eerste plaats dienaren van het Woord genoemd. Het is dan ook niet te veel gezegd om te stellen dat de voornaamste spits van de GIM is: de verkondiging van het Evangelie en het Woord van God. En in de verkondiging van het Woord hebben wij – zoals we allemaal weten – te maken met taal. Nederlands, Engels, Duits, Hebreeuws, Grieks, maar ook met Maleis, Ambonees en Bahasa Tanah.

Soms hebben woorden in het Nederlands – en in andere talen – een heel ander gewicht en betekenis dan in het Maleis. Bijvoorbeeld het Molukse begrip '*katja diri*' en het Nederlandse woord 'introspectie'. Beide bedoelen hetzelfde te zeggen: bezinning/*priksa diri*, *merenungkan*. Maar het is een groot verschil of je nu zegt '*priksa diri*' of 'introspectie', want 'introspectie' betekent in het algemeen 'rationeel-theoretisch' en '*katja diri*' is meer 'rationeel-praktisch'. Het raakt en omvat lichaam, ziel en geest.

Met deze definitie van '*katja diri*' wordt een authentieke Molukse geloofservaring en geloofsbeleving van de toegewijde Molukse gelovige weergegeven. Of zoals dat door Chris Tamaela is aangetoond via zijn model van de Molukse geloofshouding met de Bahasa Tanah-woorden *supu-no'o'e-repe*.

Bahasa Tanah-vertaling in Alune-taal

Mijn vertalingen van de Pentateuch en het Nieuwe Testament zijn overgezet van een Leijdecker-vertaling van de Bijbel uit 1913, in een Maleis dat bekend staat als Hoog-Maleis. Over dit Hoog-Maleis heeft de taalwetenschapper dr. A. van Engelenhoven als toelichting de volgende beschrijving gegeven:

De term Maleis wordt in Nederland als verzamelnaam gebruikt voor allerhande Maleise varianten in insulair Zuidoost-Azië.

Naast de nationale talen Indonesisch (*bahasa Indonesia*) en Maleisisch (*bahasa Malaysia*) zijn er verschillende lokale dialecten die typologisch sterk kunnen verschillen. Zo lijkt de grammatica van het Ambonese Maleis meer op die van de landstalen op de Oeliassische eilanden dan op die van het standaard Indonesisch of Maleisisch. In de Nederlandse terminologie – gebruikt tot aan de Indonesische onafhankelijkheid – werd een onderscheid gemaakt tussen Hoog-Maleis (ook wel kerk-Maleis, later standaard Indonesisch genoemd) en Laag-Maleis (ook wel dagelijks of markt-Maleis genoemd).

Mijn vertalingen van de Pentateuch en het Nieuwe Testament in Alune-taal (de taal van het eiland waar ik vandaan kom) is gebaseerd op de theologische uitgangspunt, dat de Alune-taal een uitdrukkingsvorm is van 'God openbaart zich in alle tijden en op alle plaatsen' en van de belijdenis 'God de Schepper van hemel en aarde'.

Moluks hermeneutisch is het woord ALUNE een derivaat van de Bahasa Tanah-woorden AL en UNE. AL = ALLAH en betekent 'God'. 'UNE' betekent barmhartig, liefdevol (*murah baik*). In één woord heeft AL(LAH)UNE de grondbetekenis van de barmhartigheid van God: *kemurahan Allah*.

Drie voorbeelden van *Firman* – het Woord

Tot slot drie voorbeelden van het basisuitgangspunt van de vertalingen in Bahasa Tanah van de Pentateuch en het Nieuwe Testament, en het herontdekken van het eigene (het Molukse) aan de hand van het Woord/*Firman*.

Voorbeeld 1

Neem bijvoorbeeld deze tekst uit Handelingen 1,7-8.

'En Hij zei tegen hun: Het komt u niet toe de tijden of gelegenheden te weten die de Vader in Zijn macht gesteld heeft. Maar u zult de kracht van de Heilige Geest ontvangen, Die over u komen zal.'

Wat hebben we geworsteld met deze tekst de afgelopen twee jaar. Het zette een geweldige rem op onze omgang met God. Het geloof kwam op losse schroeven te staan, want je kreeg maar geen antwoord van God. Geen zekerheid, om er wanhopig van te worden. Maar dan als de Geest begint te waaien, komt 'alles' op zijn plaats terecht. 'Hoor' uit Handelingen 2,6/8/11:

'Toen dan dit geluid klonk kwam de menigte samen en raakte in verwarring, want ieder hoorde hun in zijn eigen taal spreken. En hoe kunnen wij hun dan horen, eenieder in onze eigen taal, waarin wij geboren zijn? Kretenzen en Arabieren, wij horen hun in onze taal over de grote werken van God spreken (onderstreping PP).'

Deze laatste tekst komt overeen met het eigene (het Molukse), zoals verwoord werd door Chris Tamaela met die authentieke Molukse geloofshouding *supu-no'o'e-repe*.

Voorbeeld 2

Het Woord/*Firman* bestaat uit geschreven teksten, en de geschreven teksten weer uit woorden, en woorden willen klinken. Doordat de woorden worden geroepen of hardop gesproken, oefenen zij hun macht uit en door ze te horen ondergaan wij hun werking. Nehemia 8,1-12 is hier een sprekend voorbeeld van.

'Aan het begin van de zevende maand, toen de Israëlieten zich in hun steden hadden gevestigd verzamelde het voltallige volk zich op het plein voor de Waterpoort. Men vroeg Ezra (= hulp, steun), de schrijver, het boek te halen met de wet van Mozes, de wet die de HEER aan Israël had opgelegd. Ezra, de priester, haalde het wetboek en toonde het aan de aanwezige mannen en vrouwen, en aan iedereen die in staat was te begrijpen. Dit gebeurde op de eerste dag van de zevende maand. Op het plein voor de Waterpoort las Ezra de mannen en de vrouwen en iedereen die het kon begrijpen hardop uit het boek voor, vanaf het moment dat het licht werd tot de middag. Allen luisterden aandachtig naar het boek van de wet.

Ezra, de schrijver, stond op een houten verhoging die voor deze gelegenheid was vervaardigd. Naast hem, aan zijn rechterhand, stonden Mattitja (= geschenk van de Heer), Sema (= verslag, roem), Anaja (= de Heer antwoordt), Uria (= licht van de Heer), Chilkia (= de Heer is mijn deel), en Maäseja (= daad/werk van de Heer), en aan de linkerhand Pedaja (= door de Heer verlost), Misaël (= wie is wat God is), Malkia (= Koning van / aangesteld door de Heer), Chasum (= rijk), Chasbaddana (= nagedacht in oordeel), Zecharja (= die de Heer herinnert/gedachtenis van de Heer) en Mesullam (= een gegeven beloning). Ezra stond hoger dan het volk, zodat iedereen kon zien hoe hij het boek opende, en op dat moment ging heel het volk staan. Ezra prees de HEER, de grote God, en heel het volk antwoordde 'Amen, amen', en ze hieven hun handen op, knielden neer en bogen diep voor de HEER.

Vervolgens legden de Levieten Jesua (= Hij zal redding/verlossing zijn), Bani (= opgebouwd), Serebja (= hitte van de Heer), Jamin (= rechterhand), Akkub (= bedriegelijk), Sabbetai (= op de sabbat geboren), Hodia (= majesteit van de Heer), Maäseja (= handeling/werk van de Heer), Kelita (= vergadering van de Heer), Azarja (= die de Heer helpt), Jozabad (= de Heer heeft-hem-geschonken), Chanan (= genade/genadig) en Pelaja (= die de Heer afzondert/de Heer is wonderlijk) de wet uit aan het volk, dat weer was gaan staan. De Levieten lazen het boek met de wet van God duidelijk voor en gaven er uitleg bij; zo verschaften ze inzicht in het gelezene.

Nehemia (= vertroosting van de Heer) – hij was de landvoogd – Ezra, de priester en schrijver, en de Levieten die het volk uitleg gaven, zeiden tegen iedereen: 'Deze dag is gewijd aan de HEER, uw God; rouw dus niet, en huil niet!' Het hele volk was namelijk in tranen uitgebarsten toen het de woorden van de wet hoorde (onderstreping PP). Ezra zei tegen hen: 'Maak een feestmaal klaar met lekker eten en drinken, en deel ervan

uit aan wie niets heeft, want deze dag is gewijd aan onze HEER. Wees niet bedroefd, want de vreugde die de HEER u geeft, is uw kracht.

De Levieten maanden het volk tot stilte. Ze zeiden: 'Wees stil, dit is een heilige dag, wees dus niet bedroefd.' Toen ging iedereen eten en drinken. Ze deelden alles met elkaar en maakten er een groot en vrolijk feest van. Ze hadden begrepen wat hun was verteld.'

Voorbeeld 3

Het laatste voorbeeld is een herontdekking van het eigene, namelijk *mena-muria*, aan de hand van het Woord/*Firman*, uit Deuteronomium 28,13-14:

'De HEER zal u altijd de eerste plaats laten bekleden en nooit de laatste. U zult iedereen voorbijstreven en nooit achterop raken, als u de geboden van de HEER, uw God, gehoorzaamt en ze strikt naleeft. Wijk dan ook op geen enkele manier van de geboden af zoals ik ze u van daag heb voorgehouden, door achter andere goden aan te lopen en die te vereren.'

Het overdragen van generatie op generatie: Soms, als je je eigen gezicht niet herkent, zijn het de lang vergeten voormoeders en voorvaders die zich even tonen.

* *bung* is een respectvolle benaming voor een man; de betekenis komt dicht in de buurt van 'broer'; voor vrouwen luidt de respectvolle betiteling *usi*.

Literatuur

- W.H.T. Tutuarima, 'Bertekun karena tahu', in: *Mena Muria. Keluaran Lustrum 1, 5 tahun Republik Maluku Selatan*, Berita Bulanan No.4-Tah. V, 25 april 1955, 28-29
- Ch.T. Tamaela, *Contextualization of music and liturgy in the Mollucan church. With special reference to the protestant church of the Moluccas*, Vrije Universiteit Amsterdam, 2015
- Z.P. Pattikayhatu, *Van binnenuit. De Psalmen vertaald in de landstaal van Nusalaut*, Vrije Universiteit Amsterdam, 2013
- *Een wonderbaarlijke spijziging. Gedenkboek 35 jaar Geredja Indjili Maluku (GIM)*, Utrecht: eigen beheer, 1989
- *Tanach*, Heerenveen/Amsterdam: Uitgeverij NBG/Stichting Sja'ar Amsterdam, 2007
- Eerste Convent predikanten GIM, *Laporan hari-hari studi*, Driebergen, 28-30 november 1983.
- Klaas Spronk en Archibald van Wieringen (red.), *De Bijbel theologisch. Hoofdpijnen en thema's van bijbelse geschriften*, Zoetermeer: Meinema, 2011
- Jan Brokken, *De tuinen van Buitenzorg*, Amsterdam/Antwerpen: Atlas Contact, 2021

- Dr.pdt. Z.P. Pattikayhatu staat als predikant in de GIM-gemeente van 's Hertogenbosch en is tweede voorzitter van het synodebestuur van de *Geredja Indjili Maluku*, de Molukse Evangelische Kerk.